

Samisk kamp för kulturell överlevnad

MARIANNE LILIEQUIST är professor i etnologi vid institutionen för kultur- och medievetenskaper samt affilierad till ARCUM, Umeå universitet. Hon är för närvarande verksam inom projektet "Åldrande och livsvillkor" samt "Production and transmission of indigenous knowledge: Oral and mediated strategies to express Sámi identities".

COPPÉLIE COCQ, fil.dr i Samiska studier, presenteras närmare vid sin egen artikel.

Detta temanummer av *Kulturella Perspektiv* handlar om samisk kamp för kulturell överlevnad och artiklarna synliggör de strategier och initiativ som pågår i Sápmi idag i en tid av hot och utmaningar – en tid som även präglas av kampanglöd, mobilisering och engagemang.

Under hösten 2013 har Sveriges regering fått kritik både från FN:s rasdiskrimineringsorgan och från Diskrimineringsombudsman (DO) för sitt agerande mot den samiska befolkningen. FN:s kritik riktar sig mot en planerad gruva i Rönnbäcken. Statens tillåtande mineralstrategi och gruvpolitik innebär ett hot mot rennäringen och lokalbefolkningen. Och Rönnbäcken är bara ett exempel av många. Exploateringarna i Sápmi, inte minst "gruvboomen", är en av de största utmaningarna i Sápmi idag. DO riktar sin kritik mot Sveriges samepolitik och påpekar den bristfälliga lagstiftningen som misslyckats i att säkerställa samernas rättigheter och därför bidragit till att skapa motsättningar och diskriminering.

Den kritik som Sverige fått ta emot är inte bara resultatet av en bristfällig politik mot landets urfolk. Det är också resultatet av den uppmärksamhet som väckts nationellt och internationellt genom en kraftfull mobilisering i Sápmi. Samiska röster höjs och hörs, i lokalsamhällen, i sociala medier och riksmidier. Den svenska "gruvboomen" har resulterat i ett uppsving för den samiska rättighetskampen. I ett uttalande från Sametinget den 27 augusti enades alla partier om en protest mot statens gruvpolitik. Protesterna i somras mot provbrytningen i Gállok/Kallak, väster om Jokkmokk, där aktivister byggde barrikader och hindrade gruvprospekterernas arbete med sina egna kroppar är ett av flera exempel som visar att den samiska kampen idag får stöd av såväl nationella som internationella miljöaktivister och av enskilda som vill stödja urfolkens rättigheter.

Likheten är stor med kampen i Alta i Norge 1979–1981, där utbyggnaden av Altaälven hotade att förstöra stora renbetesområden. Då liksom nu ställde sig miljörelsen solidarisk med samerna. Den stora skillnaden är det större internationella deltagandet som mobiliserats genom Facebook och Twitter.

I denna kontext belyser artiklarna i temanumret strategier för kulturell överlevnad. Samiska identitetsmarkörer som renskötseln, markerna, språket, muntliga traditioner är exempel på uttryck som lyfts fram i kampen för att hävda rättigheter till land och vatten, till språk, till inflytande. Artikelförfattarna kommer från olika ämnesområden: etnologi, samiska, historia och medie- och kommunikationsvetenskap. Två artiklar tar sin utgångspunkt i demonstrationerna i Gállok/Kallak där skribenterna har utfört fältarbete i samband med aktionerna. Folkloristen *Coppélie Cocq*, Samiska studier, skriver om hur viktig själva platsen är i debatten om Gállok. Det handlar inte bara om arbete och fortlevnad, i grunden handlar det om identiteter och en historia

knutna till platsen och vem som har rätt att vistas på och använda denna plats. Etnologen *Angelika Sjöstedt Landén* framhåller fältarbetets betydelse vid studier av protestaktioner. Samspelet mellan lokalbefolkningen och de tillresta demonstranterna kom tydligare till synes på plats än i de sociala och de traditionella medierna.

Etnologen *Marika Nordström* anknuter också till kampen i Gállok/Kallak när hon problematiserar frågan om etnisk identitet och dubbla identitetspositioner i sin artikel om musikern och aktivisten Max Mackhé. Mackhé är inte av samisk börd men han identifierar sig med samerna och engagerar sig helhjärtat i den samiska rättighetskampen.

I etnologen *Christina Åhréns* artikel skildras den konstanta utsatthet som samebyarna upplever idag, en utsatthet som bl.a. orsakas av den höga frekvensen av rovdjur. Hon lyfter fram de strategier som medlemmarna i samebyn har utarbetat, där dekoloniserings teorier används för att tolka omvärldens agerande och gemenskapen inom gruppen lyfts fram.

Från demonstrationen i Stockholm mot gruvexploateringarna hösten 2013. Foto: Emma Lundström.

Eva J:son Lönn, medie- och kommunikationsvetenskap, har studerat de samefientliga kommentarer som släpps igenom på svenska dagstidningars nyhetssajter. I kommentarerna uttrycks en osynlig vardagsrasism som kan sammanfattas med: "Varför ska dom (samerna) få särskilda privilegier?" Hon resonerar kring vilka orsakerna kan vara till att kommentarerna publiceras trots tidningarnas regler om att inlägg som innehåller rasistiska åsikter inte ska publiceras.

Kristina Sehlin MacNeil, etnolog, behandlar i sin artikel den växande kritiken mot det västerländska forskningsparadigm som bortser från urfolkens egen kunskap. Hon belyser alternativa sätt att tänka om forskningsprocesser, urfolksmetodologier, som bl.a. innebär att forskaren visar respekt för urfolkens värdesystem och som ger något tillbaka till de människor som man forskar tillsammans med.

Hanna Outakoski, universitetslärare i samiska språk, har studerat flerspråkiga barn och ungdomars skrivande i Sápmi. Att man kan många språk vidgar ens möjligheter att uttrycka sig och se saker från olika perspektiv. Kunskaper i ett hotat urfolksspråk som samiska öppnar dessutom nya språkarenor där den egna identiteten hämtar uttryck från samiska traditioner och påverkas ständigt av politisk omvärldsgrensning. Barn och ungdomar i Sápmi lever i en tid av förändring där funderingar kring klimathot och framtiden är bara några av de aspekter som gör deras perspektiv så viktigt.

En annan viktig del i den samiska kunskapsöverföringen är det muntliga berättandet. *Krister Stoor*, Samiska studier, behandlar i sin artikel gamla sägner om människans relationer till björnen. Berättelserna utgår från händelser i modern tid, men anknyter till samiska myter.

Det samiska temat var en starkt bidragande orsak till att Umeå utsågs till europeisk kulturhuvudstad 2014. *Anna-Lill Ledman*, historia, diskuterar frågan om samernas inflytande i utformningen av programmet. Hon menar att trots att många enskilda samer har fått möjlighet att nå ut med olika kulturella verksamheter, så kan man inte säga att det samiska samhället har fått styra över projektinriktningarna.

SUMMARY

Sami Struggle for Cultural Survival
(*Samisk kamp för kulturell överlevnad*)

This special issue focuses on the Sami struggle for cultural survival. The articles deal with strategies and initiatives going on in Sápmi today during a time of threats and challenges - a time that is also marked by resistance and mobilization. During the fall of 2013, the Swedish government has been criticized both by the United Nations' Committee on the Elimination of all Forms of Racial Discrimination, and by the Swedish Discrimination Ombudsman for its actions against the Sami population. The UN criticism was directed against a planned mine in Rönnbäcken, in the region of Västerbotten. Exploitation in Northern Sweden, not least the mining boom, is among of the biggest challenges in Sápmi today. Sami identity markers such as reindeer herding, land, language and oral traditions are examples of expressions that are highlighted in the battle to claim rights to land and water, to language, and to participation in decision making.

Keywords: sami identities, sami mobilization, sami identity markers, cultural survival.

Marianne Liliequist, Professor in Ethnology, Department for Culture and Media Studies, Umeå University, Umeå, Sweden.

Coppélie Cocq, PhD in Sámi Studies, Research Fellow at HUMlab, Umeå University, Umeå, Sweden.